

Matej Bogataj *Odhakljanost, prostranstvo, svoboda*

Jack Kerouac: NA CESTI

Prevedel Jure Potokar

Mladinska knjiga (Zbirka Zenit), Ljubljana 1998

Kerouacov roman *Na cesti* sem prvič bral pred kakšnimi petnajstimi leti v srbohrvaščini, kot se je jeziku takrat reklo, in bil nekoliko razočaran; namesto avantur nekakšnih protohipijev, početja protiporabniškega in sploh upornega dela ameriške družbe in podobnega – to vse sem si seveda napačno predstavljal v kostumografiji in ikonografiji sedemdesetih in bitnikom zraven pripisal še boljše poznavanje vzhodnih religioznih sistemov, predvsem zena, ki je bilo takoj po vojni, to se vidi tudi iz tega romana, razmeroma majhno – namesto tega imamo opraviti s tipajočimi začetki, s pionirji, ki si še niso izoblikovali imidža, ker ga pravzaprav niso potrebovali; bilo jih je tako malo – in takšna, pomanjšana Amerika, skrčena na kakšen ducat razpršenih somišljenikov v tako rekoč neskončnem prostranstvu, je bila zame pravo odkritje – da so se pravzaprav med seboj poznali. *Na cesti* velja za programsko besedilo bitniške generacije zato, ker je, predvsem kot legenda – torej z opisom vedenja izrazitega, zglednega posameznika – ubesedeno razpiranje mej svobode, kakor ga omogočajo estetizirano použivanje prostora, dinamična menjava slik med vožnjami z ene obale na drugo čez širjave, popisi žurov in hitra, bolj ali manj intenzivna srečanja z naključnimi sopotniki in pasanti, ki jih doživlja pripovedovalec, pogosto s prijateljem, med štopanji in potovanji z najetimi avti, na čezcelinskih avtobusih in drugih prevozihi. Bolj kot razpršene ali poglobljene psihedelične tripe ali pa ideje o alternativnih načinih družbene organizacije prinaša Kerouacov roman zaspidiranost kot alternativo povojni statičnosti in brezizhodnosti, strastno, hitro použivanje in hlastanje za atrakcijami pa sta gotovo

udarnejša in bolj provokativna razsežnost tega dela kot njegov morebitni nekonformizem; predvsem uporništvo in drugačnost, »odhakljanost« junakov romana deluje danes, po izrednem in nezadržnem razmahu radikalnih bivanjskih praks, po tem, kar vemo o življenju in delovanju nekaterih, ki so rabili kot model za posamezne like v tej prozi, po vdoru radikalnosti in drastičnosti v literaturo ter celo glede na tisto, kar se je v Evropi dogajalo na prelomu stoletij ali v obdobju avantgard, nekako naivno, začetniško. Seveda se to deskanje po površini, hlastno, vročično, pa tudi površno divjanje prenaša tudi na sam literarni slog; če še tako občudujemo gesto, s katero je roman napisan, pa se zdi, da gre za niz krokijev, fragmentov, za razpršeno in ne dovolj izpisano branje.

Verjetno sta me že ob prvem branju motili naključnost in nagrmdenost popisanega materiala, ki ima svoje korenine v memoarski naravi pisanja s preverljivim avtobiografskim temeljem; roman ima pet delov, vsak opisuje eno izmed potovanj prvoosebnega pripovedovalca Sala Paradisa – ta je prebolel resno bolezen, ki je »bila povezana s strašno mučno ločitvijo in občutkom, da je vse mrtvo«, to vse poudarja potovanje, nekakšno sodobno klateštvo kot zapik pred takratnimi stresnimi družbenimi imperativi – čez ameriško celino ali srečanje z njegovim socialno marginaliziranim prijateljem Deanom Moriartyjem, za katerega naj bi bil model priskrbel Neal Cassady, zapleteni marginaliziranec, vedno na robu kriminala, v nenehni frki z ženskami, zapleten v laži, sicer pa odvisnik od potovanj, klatenj, sodobnega nomadstva, vdan nenehni menjavi prostora. Vendar je Kerouac ob opisih porazne družbene klime manj radikalen kot na primer Salinger, popisi psihedeličnih stanj so v primerjavi s heroinskim in sploh psihedeličnim magom Burroughsom in njegovimi iz evropskih avantgard prinesenimi drznimi rezi precej tradicionalni; do socialne tematike je v primerjavi s tovrstno angažiranimi deli naravnost ignorantski.

Roman je napisan biografsko, skoraj dnevniška – ali pa kvazi-dnevniška – narava zapisov nujno povzroča slabšo vpeljanost posameznih fragmentov in likov, to tistemu, kar se je bolj ali manj zares zgodilo, onemogoča premišljeno kompozicijo. Čeprav temu pisanju priznavam učinkovit, udaren ritem, se zdi, da je prehajanje na detajl nekako poljub-

no, da pripoved občepi na zadevah, ki ne prenesejo bližnjega plana in večje pozornosti, da pa se, na drugi strani, zaradi pospeševanja ponekod izgubijo stvari, ki bi zahtevale ali pa vsaj lahko nosile več pozornosti, bolj poglobljeno deskripcijo. Vsa velikanska količina tipov, ki jih sreča, se večinoma samo poblikske in izgine, in razen prevladujočega občutka, da je treba potovati, ker je Amerika polna čudakov, ki jih sicer ne bi nikoli srečal, ob tem pa kljub njeni velikosti dovolj pregledna, da srečaš ljudi, s katerimi imaš skupne prijatelje, če so ti dovolj »odhakljani«, *Na cesti* dogodki potekajo skladno s prometom – nepredvidljivo, poljudno, z ostrimi zavoji vstran in nepredvidljivimi cestnimi zamaški.

Razumem, da je Kerouacov roman nalašč razrahljan, poglavja in sploh vse zapisano pa sledijo ekstatičnosti, improvizaciji, neurejenosti in avtentičnosti, spontanosti in nenačrtovanosti, ki so programska gesla tistega gibanja, ki ga sam roman oglašuje. Povojna, izčrpana in izmorgana petdeseta leta rodijo v ameriški literaturi izrazito nekonformistično generacijo, ki se je samopoimenovala kot beat ali bitniška, ob Kerouacu jo sestavljajo še Ferlinghetti, Ginsberg, spremljajo pa Burroughs in še nekateri, pri nas manj znani ustvarjalci. Odgovor bitnikov na splošno povojno depresijo je bil, v nasprotju s skeptičnim intelektualizmom Sallingerja, Millerja ali Mailerja, v ekstatičnosti, hitrosti in eksplozivnosti, ki se kažejo v poeziji v dolgem, hipnotičnem verzu in sklicevanju na ameriškega dekadenta Whitmana, v prozi pa, vsaj pri Burroughsu, v opisih vsakršnih prebojev iz vsakdanjika, tudi z nalaščno norostjo, ali radikalno izmišljijo, ali z drogami.

Seveda se moramo ob branju romana zavedati, da je njegov pomen tudi zunajliteraren, da je bil Kerouac v obdobju njegovega nastanka predvsem najjudarnejši glas bitniške generacije, da gre torej tako predvsem za manifestativno gesto, ki ne samo spreminja poglede na literaturo, ampak odpira drugačnost, nekonformizem, opeva divjost in neukročenost, ki je zaznamovala celo umetniško potentno generacijo. *Na cesti* je tako bolj opisovanje svobode kot pa eden velikih in nepozabnih tekstov s sredine stoletja; verjetno tudi od tod soglasje, da je Kerouacova kasnejša proza boljša.